

CIVICUS MONITOR LISTA ZA PRAĆENJE (WATCHLIST)

BOSNA I HERCEGOVINA

PREGLED NEDAVNIH OGRANIČENJA GRAĐANSKIH SLOBODA

UVOD

Građanski prostor Bosne i Hercegovine je ocijenjen kao sužen od strane CIVICUS Monitora. U prethodnom periodu, trenutna politička kriza uzrokovana secesionističkim prijetnjama iz jednog od dva konstitutivna entiteta BiH, Republike Srpske (RS), dovela je do povećanog pritiska na civilno društvo i medije na njegovoj teritoriji, ugrožavajući građanski prostor u cijeloj zemlji.

Kriza je dostigla vrhunac u junu 2023. godine, kada je parlament RS usvojio [zakon](#) kojim se odbacuje primjena odluka Ustavnog suda BiH. Predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik [opisao](#) je taj potez kao “čišćenje Bosne i Hercegovine od stranog uticaja” i nastavio da se zalaže za niz autoritarnih zakona usmjerenih na gušenje kritike, uključujući nacrt zakona o “stranim agentima” i “[drakonske](#)” amandmane kojima je kleveta iznova uvedena u krivični sistem. Istovremeno, institucije u RS su propustile da zaštite LGBTQI+ aktiviste od sve većeg nasilja.

Dodikovi potezi u pravcu odvajanja od centralnih institucija BiH su ga doveli na liste sankcija vlada [SAD-a](#) i [Velike Britanije](#). U julu 2023, [članovi](#) Evropskog parlamenta pozvali su EU da učini isto, upozoravajući da njegovi postupci potkopavaju Dejtonski mirovni sporazum iz 1995. godine. Uprkos kritikama, Dodik je nastavio da eskalira svoj sukob sa međunarodnom zajednicom. On je 6. septembra 2023. najavio da će [zabraniti](#) međunarodnom mirovnom izaslaniku Christianu Schmidtu, koji ima zadatak da nadgleda civilnu implementaciju Dejtonskog sporazuma, da uđe na teritoriju RS pod prijetnjom hapšenja.

Uporedo sa dešavanjima u Republici Srpskoj, civilno društvo [upozorava](#) na zabrinjavajuća dešavanja na nacionalnom nivou, pri čemu je vlada Bosne i Hercegovine usvojila restriktivne izmjene i dopune Zakona o pristupu informacijama u aprilu 2023. godine. [Nasilje](#) i [prijetnje](#) novinarima [uobičajene](#) su širom zemlje, a ekološki aktivisti se suočavaju sa pritiscima od strane [privatnih kompanija](#).

O CIVICUS MONITORU

[CIVICUS Monitor](#), onlajn platforma koja prati prijetnje civilnom društvu u državama širom svijeta, ocjenjuje građanski prostor - prostor za djelovanje civilnog društva - u [Bosni i Hercegovini](#) kao “**Sužen**”.

Ovi podaci daju osnovu za ocjenu građanskog prostora, a bazirani su na ažurnim informacijama i pokazateljima o slobodama udruživanja, mirnog okupljanja i izražavanja. Građanski prostor u državama može biti ocijenjen kao: zatvoren, pod represijom, opstruisan, sužen i otvoren.

CLOSED

REPRESSED

OBSTRUCTED

NARROWED

OPEN

UGROŽENI LGBTQI+ AKTIVISTI I PROSTORI

Pojačane tenzije u Republici Srpskoj doprinijele su stvaranju sve opasnijeg okruženja za LGBTQI+ i savezničke organizacije. Samo u martu 2023. prijavljena su četiri [slučaja](#) nasilja nad aktivistima, a civilno društvo ove napade pripisuje zapaljivom rječniku političara.

U Banjoj Luci, administrativnom centru Republike Srpske, na protestu povodom Međunarodnog dana žena, dvije učesnice su verbalno i fizički napadnute zbog isticanja [zastave duginih boja](#). Umjesto da osude ovaj čin homofobije, visokorangirani političari iskoristili su incident da se zalažu za zabranu događaja povezanih sa predstojećom četvrtom Bosanskohercegovačkom povorkom ponosa u Sarajevu.

Na konferenciji za novinare 16. marta 2023, predsjednik RS-a Milorad Dodik [najavio je](#) da očekuje od vlasti da zabrane bilo kakva LGBTQI+ okupljanja u Banjoj Luci, navodeći zahtjeve humanitarnih i vjerskih organizacija koje se protive [“pogubnoj ideologiji i praksi”](#) ovog pokreta. Opozicioni gradonačelnik Draško Stanivuković [podržao je](#) ovaj stav, rekavši da, za razliku od Sarajeva, Banja Luka nastoji da održi “patrijarhalne, tradicionalne porodične odnose”. Uprkos tome, organizacioni komitet Bh. povorke ponosa [obećao je](#) da će nastaviti sa planiranim aktivnostima, navodeći da su već dugi niz godina aktivni u Republici Srpskoj, te da je u Banjoj Luci 2022. nekoliko takvih događaja održano bez incidenata.

Banja lučka policija je 18. marta 2023. [zabranila](#) prvi od planiranih događaja, koji je podrazumijevao projekciju filma i panel diskusiju o pravima LGBTQI+ osoba. Policija je prvo apelovala na organizatore da otkažu skup, tvrdeći da im ne mogu garantovati zaštitu, prije nego što je izdala zvaničnu zabranu na sam dan održavanja događaja. Nekoliko sati kasnije, kada su se organizatori okupili na [tajnoj lokaciji](#), posjetila ih je policija, koja ih je upozorila da napuste grad radi sopstvene sigurnosti. Nakon izlaska iz zgrade, grupu je napalo desetina maskiranih osoba naoružanih metalnim šipkama i flašama. Prema riječima [aktivista](#), policijska patrola koja je stajala u blizini je odbila da interveniše uprkos njihovim molbama. Napadnuto je i dvoje prisutnih novinara, kojima je ukazana hitna medicinska pomoć. Mjesto gdje je trebalo da se održi filmska projekcija je istog dana [vandalizirano](#), kojom prilikom je ulaz zabarikadiran građevinskim materijalom i obiljepljen anti-LGBTQI+ naljepnicama.

Domaće civilno društvo, EU zvaničnici i ambasade Sjedinjenih Američkih Država i Ujedinjenog Kraljevstva oštro su [osudili](#) napad. Međutim, vlasti Republike Srpske nastavile su ispoljavati homofobičnu retoriku, okrivljujući same organizatore za nasilje. Predsjednik RS Dodik je [izjavio](#) da, iako smatra da se svako kriminalno ponašanje mora sankcionirati, on “nema nikakvu grižnju savjesti”, jer je organizatorima “rečeno da se ne okupljaju”. Istovremeno, gradonačelnik Banja Luke Draško Stanivuković [nazvao je](#) “simptomatičnim” to što je dio organizatora iz Sarajeva, optužujući ih da su izazvali incident kako bi stvorili utisak da Banja Luka nije bezbjedan grad. Iz organizacionog odbora Bh. povorke ponosa [najavili su](#) da će podnijeti krivične prijave protiv Dodika i Stanivukovića za podstrekavanje, navodeći da smatraju da je napad direktna posljedica poruka s najvišeg nivoa vlasti, usmjerenih na diskreditaciju i zastrašivanje branitelja ljudskih prava.

Dana 22. marta, neidentifikovana lica su [vandalizirala](#) prostorije Banja lučkog socijalnog centra (BASOC), razbivši prozore i ukravši LGBTQI+ zastavu ponosa. To mjesto je i ranije bilo na meti napada, sa dva zabilježena incidenta tokom 2022. godine.

REPRESIVNI ZAKONI UGROŽAVAJU SLOBODU UDRUŽIVANJA

Vlada Republike Srpske [usvojila je](#) 23. marta 2023. godine nacrt zakona o neprofitnim organizacijama, koji je izazvao [poređenja](#) sa ozloglašanim ruskim „zakonom o stranim agentima“.

Ukoliko bude usvojen u Skupštini RS, [Nacrt](#) zakona o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija zabranio bi organizacijama civilnog društva i neprofitnim medijima koji dobijaju sredstva ili pomoć iz inostranstva da učestvuju u „političkim aktivnostima“. Prekršiteljima je zapriječeno zabranom rada a, u nekim slučajevima, i krivičnim gonjenjem. Definicija političkih aktivnosti u nacrtu uključuje sve radnje kojima je cilj da se utiče na institucije ili oblikuju politike, čineći javno zagovaranje kašnjenjem djelom. Neprofitne organizacije koje se finansiraju iz inostranstva bi se suočile i sa strožim

inspekcijskim nadzorom, pod novim odredbama koje omogućavaju građanima da pokrenu inspekciju ako smatraju da organizacija krši zakon. Nadalje, od neprofitnih organizacija bi se zahtjevalo da svaki materijal koji objave obilježe „oznakom neprofitne organizacije“, što prijeti da dovede do dalje stigmatizacije civilnog društva u ionako neprijateljskom okruženju.

Venecijanska komisija, stručno tijelo Vijeća Evrope, i Ured za demokratske institucije i ljudska prava OSCE-a (ODIHR) zajednički su [kritikovali](#) nacrt, pozivajući vlasti da preispitaju njegovo usvajanje zbog „ozbiljnih nedostataka“. Evropska unija je također oštro osudila predloženi zakon, [ocijenivši](#) ga „neprihvatljivim“ i optužujući vlasti u RS da se „plaše civilnog društva“.

Predsjednik Dodik je negirao bilo kakvu sličnost između nacra i ruskog zakona, tvrdeći da je predloženi nacrt identičan Zakonu o registraciji stranih agenata (FARA) Sjedinjenih Država. Međutim, američka ambasada u BiH je [demantovala](#) ovu tvrdnju, opisujući nacrt kao „represivan“ i „nedemokratski“ i upozoravajući da bi „teško narušio prava i slobode ljudi koji žive u Republici Srpskoj“.

Ovo je samo jedan od nekoliko autoritarnih zakona koje je nedavno najavio predsjednik RS-a Milorad Dodik, uključujući zakon kojim se LGBTQI+ aktivistima [zabranjuje](#) pristup školama i zakon o „[neprijateljima](#) Republike Srpske“.

KLEVETA PONOVO KRIMINALIZOVANA NAKON 20 GODINA

Predsjednik Dodik je 18. avgusta 2023. godine [potpisao](#) izmjene kojima se kleveta ponovo kriminalizuje u Republici Srpskoj. Ova odluka naišla je na proteste [civilnog društva](#), [novinarskih udruženja](#) i [međunarodnih organizacija](#). Stručnjaci iz Ujedinjenih nacija [opisali su](#) ovo kao „veliki korak nazad“ za slobodu izražavanja u cijeloj zemlji. Ranije je Bosna i Hercegovina predstavljala pozitivan primjer u regionu, izbacivši klevetu iz krivičnog zakonodavstva u [julu 2001. godine](#).

Prema ovim izmjenama, klevetnički govor može rezultirati novčanom kaznom do 3.000 eura, a najstrože kazne su rezervisane za izjave putem medija ili na javnom skupu. Međunarodna organizacija za zaštitu slobode izražavanja Article 19 također je [izrazila](#) zabrinutost zbog uvođenja dva nova krivična djela u vezi s privatnošću povezana s klevetom koja nose potencijalne zatvorske kazne.

Civilno društvo i medijske organizacije planiraju [osporiti](#) ove izmjene pred Ustavnim sudom Republike Srpske. Međutim, Transparency International BiH, organizacija civilnog društva na čelu inicijative protiv ovog represivnog zakona, upozorila je da bi svaka odluka o njegovom poništavanju mogla doći prekasno. Predviđaju da će mediji i organizacije civilnog društva u ovom entitetu uskoro biti suočeni sa „masovnim prijavljivanjem“ tužilaštvu, kako bi ih se odvratilo od izvještavanja o pitanjima od javnog interesa.

Ovi amandmani su pogoršali ionako opasno okruženje za novinare u Bosni i Hercegovini. Dana 9. marta 2023., dvojici novinara su [vandalizirani](#) automobili nakon što su javno istupili protiv zakona o kleveti. U avgustu, neposredno prije potpisivanja izmjena zakona, Dodik je javno [zaprijetio](#) da će tužiti četiri nezavisna medija, [optužujući](#) ih da su neprijatelji Republike Srpske i da sarađuju sa stranim obavještajnim agencijama. Novinarska udruženja u Bosni i Hercegovini su u 2022. godini [zabilježila](#) porast političkih pritisaka na medije za 40% u odnosu na prethodnu godinu, pri čemu su prijetnje i govor mržnje porasli za 137%.

Posmatrači su također upozorili da bi se ograničenja slobode izražavanja u Republici Srpskoj lako mogla proširiti na ostatak zemlje. Vlada Kantona Sarajevo je u aprilu 2023. godine [predložila](#) izmjenu kantonalnog zakona o javnom redu i miru kako bi se sankcioniralo širenje lažnih vijesti i „omalovažavanje državnih organa“. Nacrt je [povučen](#) u junu nakon burne reakcije javnosti, ali su vlasti kantona izrazile odlučnost u tome da u budućnosti usvoje neku verziju ovih amandmana.

PREPORUKE

VLADI REPUBLIKE SRPSKE:

- Ukinuti izmjene Krivičnog zakona i osigurati da svi postojeći i predloženi zakoni koji se odnose na klevetu, uvredu ili zaštitu privatnosti poštuju međunarodne standarde u oblasti slobode izražavanja.
- Odmah povući predloženi Nacrt zakona o posebnom registru i javnosti neprofitnih organizacija i uključiti civilno društvo u dalju izradu ovog i svih drugih zakona koji regulišu neprofitne subjekte.
- Prekinuti zastrašivanje i uznemiravanje novinara i aktivista civilnog društva, javno osuditi takve postupke na najvišem nivou i osigurati pravično i nepristrasno procesuiranje svih krivičnih djela počinjenih nad njima i njihovom imovinom.
- Poštovati prava LGBTQI+ pojedinaca, uključujući njihovo pravo na slobodu izražavanja i mirno okupljanje. Pobrinuti se da se svi slučajevi diskriminacije i zločina iz mržnje procesuiraju u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije BiH i Krivičnim zakonom Republike Srpske.

VLASTIMA U BOSNI I HERCEGOVINI NA SVIM NIVOIMA:

- Uzdržati se od svih postupaka i retorike koji bi mogli doprinijeti jačanju tenzija u zemlji, te se angažirati sa civilnim društvom kako bi se pronašao put iz trenutne političke krize.
- Poduzeti sve potrebne mjere u okviru svojih nadležnosti kako bi se osiguralo da svaki građanin Bosne i Hercegovine može u potpunosti uživati prava na slobodu izražavanja, mirnog okupljanja i udruživanja, bez diskriminacije.
- Javno osuditi na najvišim nivoima sve slučajeve zastrašivanja i uznemiravanja civilnog društva i novinara, i poslati jasnu poruku da su takvi postupci neprihvatljivi.
- Uspostaviti i održavati podsticajno okruženje za slobodu izražavanja, omogućavajući civilnom društvu i medijima da nesmetano izvještavaju o pitanjima od javnog interesa, uključujući osiguravanje da propisi o pristupu informacijama budu u skladu sa međunarodnim standardima.

MEĐUNARODNOJ ZAJEDNICI:

- Pomno pratiti stanje građanskog prostora u Bosni i Hercegovini, kako bi se osiguralo da su svi zakonski prijedlozi usklađeni sa međunarodnim obavezama ove zemlje u pogledu ljudskih prava.
- Pozvati organe na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini da uspostave i održe povoljno okruženje za rad novinara i civilnog društva, kako u zakonodavstvu, tako i u praksi.